

## Opgave 2 Surveillantiekapitalisme

In 2017 lekte een vertrouwelijk document van Facebook uit. Volgens het document beschikt Facebook over gedetailleerde gegevens over gemoedstoestanden van miljoenen jongeren: “Door het monitoren van posts, foto’s, interacties en internetactiviteit kan Facebook bepalen wanneer jongeren zich ‘gestrest’, ‘terneergeslagen’, ‘verward’, ‘bezorgd’, ‘zenuwachtig’, ‘dom’, ‘sullig’, ‘waardeloos’ of een ‘mislukking’ voelen.” Met deze data kan Facebook voorspellen wanneer jongeren emotioneel het meest vatbaar zijn voor bepaalde producten. Die gegevens kunnen worden gebruikt voor gepersonaliseerde advertentiedoelstellingen. Volgens Harvard-professor Shoshana Zuboff is het niet verbazingwekkend dat Facebook manieren zoekt om gebruikersgegevens te analyseren en verkoopbaar te maken met gepersonaliseerde advertenties. Dit is het verdienmodel van wat zij het ‘surveillantiekapitalisme’ noemt.

### tekst 4

Het vermogen om gedrag te voorspellen wordt aan andere bedrijven verkocht en heeft, in toenemende mate, niet alleen betrekking op ons gedrag online maar op alles – van waar we na ons werk naartoe gaan, tot de kleding die we leuk vinden, de koffie die we kopen en de mensen die we kennen. Dat betekent dat ons gedrag – zelfs de intieme, persoonlijke momenten, zoals een huwelijksaanzoek of een miskraam – wordt omgezet in iets wat financiële waarde heeft, doordat bedrijven ons naar bepaalde locaties kunnen leiden of sturen dat we ons op een bepaalde manier gaan gedragen.

*bron: Wired, Pokémon Go was a warning about surveillance capitalism, 2019*

Jürgen Habermas waarschuwt dat de leefwereld gekoloniseerd kan worden door het economisch systeem.

2p **9** Geef Habermas’ onderscheid tussen instrumentele en communicatieve rationaliteit weer.

Leg vervolgens met dit onderscheid en met bovenstaand voorbeeld van Facebook Habermas’ opvatting uit dat de leefwereld gekoloniseerd kan worden door het economisch systeem.

Er zijn overeenkomsten tussen het surveillandiekapitalisme van de eenentwintigste eeuw en het industriële kapitalisme van de negentiende eeuw.

1p **10** Leg met tekst 4 uit welke overeenkomst er is tussen de rol van het kapitaal in het industriële kapitalisme en in het surveillandiekapitalisme.

Volgens Zuboff werkt het surveillancekapitalisme volgens een eenvoudige logica: hoe meer verschillende data je verzamelt, des te beter worden je gedragsvoorspellingen. Zo biedt Google gratis diensten aan als Android, Maps en YouTube om meer data te kunnen verzamelen. Volgens Zuboff onderschatten veel mensen de gevolgen van het op grote schaal verzamelen van data door techbedrijven. Mensen vinden die gepersonaliseerde advertenties wel handig of denken niets te verbergen te hebben. Zij zegt daarover:

### tekst 5

Al die uitspraken getuigen van een diep onbegrip van wat er speelt. Wij denken dat de enige persoonlijke informatie die ze over ons hebben door onszelf aan ze is gegeven. [...] Maar de persoonlijke gegevens die we zelf aan techbedrijven geven is het minst belangrijke deel van de informatie die ze over ons verzamelen. [...] Jij moet het gevoel krijgen dat je wordt bediend. Je moet worden bedwemeld door gemak, zodat je niks merkt en zodat je niet klaagt.

*bron: VPRO Tegenlicht, De grote dataroof, 2019*

Marx heeft kritiek op instituties.

- 3p 11 Geef Marx' onderscheid tussen bovenbouw en onderbouw weer. Leg vervolgens uit dat Marx' kritiek op instituties te herkennen is in Zuboffs kritiek op het surveillancekapitalisme, met de begrippen:
- klassenbelang en
  - vals bewustzijn.

Zuboff waarschuwt dat het surveillancekapitalisme de fundamentele van onze democratie ondermijnt. Doordat bedrijven steeds intiemere data verzamelen en daarmee gedrag proberen te sturen, wordt er volgens haar inbreuk gemaakt op twee fundamentele rechten die nodig zijn om de vrijheid van het individu in een democratie te waarborgen: het recht op een afgeschermd privéruimte en het recht om je eigen gedrag in de toekomst te bepalen.

Het idee van burgerrechten, zoals dat onder anderen door John Locke geformuleerd is, is mede gebaseerd op de protestantse religieuze levenservaring.

- 1p 12 Leg uit dat het recht op een afgeschermd privéruimte aansluit bij de protestantse religieuze levenservaring.
- 1p 13 Leg uit dat het recht om je eigen toekomst te bepalen aansluit bij Lockes ideeën over burgerrechten.

Zuboff verzet zich tegen de gedachte dat het 'nu eenmaal bij deze tijd hoort' dat techbedrijven onze gegevens verzamelen en gebruiken. In plaats daarvan doet zij de volgende oproep:

### tekst 6

Om de democratie levend te houden, moeten wij ons gevoel van woede en verlies over wat ons wordt afgenomen blijven voeden. Ik heb het niet alleen over onze 'persoonlijke informatie'. Wat hier op het spel staat is de menselijke verwachting dat we zelf de baas zijn over ons eigen leven en zelf de auteur zijn van onze ervaringen. [...] *Wie beschikt over kennis? Wie beslist? En wie bepaalt wie er beslist?* Dat het surveillancekapitalisme zich zoveel van onze rechten in die domeinen heeft toegeëigend is een schandelijk misbruik van digitale mogelijkheden en de ooit grootse belofte om kennis te democratiseren en ons leven efficiënter te maken. Laat er een digitale toekomst zijn, maar laat dat in de eerste plaats een menselijke toekomst zijn.

*bron: Zuboff - The Age of Surveillance Capitalism, 2019*

Authenticiteit is een kenmerk van de moderne invulling van het goede leven. Je zou kunnen beweren dat deze invulling voldoende weerstand kan bieden aan de macht van het surveillancekapitalisme.

- 2p 14 Geef met tekst 6 een argument **voor** en een argument **tegen** deze bewering.

Volgens Zuboff in tekst 6 staat in het surveillancekapitalisme de menselijkheid op het spel.

Dit sluit aan bij de opvatting, van onder anderen Adam Smith, dat de vrije markt gepaard gaat met dehumanisering.

- 3p 15 Leg de opvatting van Smith uit dat de vrije markt gepaard kan gaan met dehumanisering.

Leg vervolgens uit welke oplossing Smith biedt tegen deze dehumanisering.

Beargumenteer tot slot met Zuboffs opvatting dat de menselijkheid op het spel staat of Smiths oplossing voldoende zou zijn om dehumanisering in het surveillancekapitalisme tegen te gaan.

- 2p 16 Beargumenteer of het surveillancekapitalisme volgens jou een bedreiging is voor het goede leven, met:
- het idee van de begrenzing van de neoliberale marktlogica en
  - het holistisch vrijheidsbegrip.